

A dohányágazat kilátásai az uniós támogatási rendszer változásának tükrében

Bittner Beáta

Debreceni Egyetem Agrár- és Műszaki Tudományok Centruma,
Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar,
Vállalatgazdaságtani és Marketing Tanszék, Debrecen
bittner@agr.unideb.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A dohánytermesztés árbevételének mintegy 80%-át a támogatások adják, így az ágazat léte alapvetően függ a támogatási rendszertől. A jelenlegi álláspont szerint a Közös Agrárpolitikát érintő reform bevezetésének átmeneti időszakában (2006 és 2009 között) a dohányprémiumok legalább 40%-át le kell választani a termelésről, míg a dohánytermelő tagállamok dönthetnek úgy, hogy a fennmaradó 60%-ot (vagy a leválasztás mértékétől függően ennél kisebb részét a támogatásnak) továbbra is termeléshez kapcsoltnak fizetik. 2010-től a dohányprémiumok teljes leválasztását végre kell hajtani, a termelők azonban a támogatásoknak csak az 50%-ára lesznek jogosultak, a másik 50% a vidékfejlesztési támogatások keretében használható fel a dohánytermelő régiókban (Radóczné, 2007).

Ez a változás igen érzékenyen érinti az ágazatot. Az EU-15 tagállamaiban 2006-ban vezették be ezt a rendszert, melynek hatására igen nagy százalékban hagytak fel a gazdák a dohánytermesztéssel (70-80%-os visszaesés következett be Görögországban és Belgiumban, 45%-kal termeltek kevesebbet Portugáliában). Magyarországon – az ágazat kis méretéből adódóan – a termelés ilyen mértékű visszaesése az ágazat létét veszélyeztetné, így az érdekünk azt kívánja, hogy a támogatásokat minél nagyobb mértékben és minél tovább kössék a termeléshez.

A tanulmány a dohányágazat kilátásait vizsgálja a támogatási rendszer változásának tükrében, megfogalmazva a leg súlyosabb problémáit és teendőit.

Kulcsszavak: dohánytermesztés, KAP reform, jövedelem, hatékonyság

SUMMARY

Some 80% of the revenues from tobacco production originate from subsidies, therefore the existence of the tobacco industry basically depends on the system of subsidies. According to the current position, in the transitional period of introduction of the CAP reform (from 2006 to 2009) at least 40% of tobacco premiums shall be decoupled from the production, while the tobacco producing member states may decide to continue to pay the remaining 60% (or a less rate, depending on the rate of decoupling) in a coupled form. Tobacco premiums shall be fully decoupled as from the 2010 crop, however farmers will be eligible only for 50% of the subsidies, and the rest 50% shall be used for subsidising rural developments in tobacco producing regions (Radóczné, 2007).

This change affects the section very seriously. In EU-15 member states this system was introduced in 2006, which resulted in giving up tobacco growing by high percentage of the farmers (70-80% reduction of tobacco production in Greece and Belgium, and 45% reduction in Portugal). In Hungary – due to the small scale of the tobacco section – this rate reduction in production

would jeopardise the existence of the section, therefore we are interested in maintaining the existing system of coupled subsidies to as a large extent and for as long time as possible.

This study shows the possibility of tobacco sector before and after introducing the changes in the system of subsidies, and formulates the most serious problems and roles of the sector.

Keywords: tobacco production, CAP reform, income, efficiency

BEVEZETÉS

Az Európai Unió csatlakozásunkhoz való felkészüléskor számos tanulmány született, mely azt hivatott vizsgálni, hogy milyen kilátásai lesznek a magyar mezőgazdaságnak, benne a dohánytermesztésnek a csatlakozás után. Ekkor a dohánytermesztés esetében az Unióban addig használt jövedelemtámogatási és kvótarendszerre készültek fel az ágazat szereplői, miszerint a támogatásokat fajtacsoportonként határozták meg, a termelést kvótarendszeren keresztül szabályozták, valamint támogatták a termelői csoportok létrehozását.

A csatlakozásunkkor azonban az új tagországok nem kaptak egyenlő jogokat a korábbi tagokkal, mivel az EU-15 támogatási szintjének 100%-át egy tíz éven át tartó folyamatnak végén kaphatták, kaphatják meg a termelők. Ez azt jelenti, hogy az új tagországok a támogatások 25%-át kapták meg az első évben, ez az érték 4 éven át 5%-kal, majd a következő 6 évben 10%-kal nő, így a régi tagországok támogatási szintjét 2013-ra érhetjük el. Igaz, lehetőség van nemzeti kiegészítő támogatások fizetésére, mely 30%-kal egészíti ki az uniós támogatást, ennek köszönhetően az EU-15 támogatási színvonalat már 2010-ben elérhetjük. Ezt követően a kiegészítő támogatások folyamatosan csökkennek.

A csatlakozásunk előtti években a dohánytermesztés veszteséges eredménye a támogatások hatására pozitívrá fordult, mindamellett a felvásárlási ár jelentősen csökkenhetett, ami nagyon fontos volt, figyelembe véve, hogy addig a két-háromszorosai voltak az EU-15 tagállamainak felvásárlási áraihoz képest. Ennek volt pozitív oldala is, hiszen a csatlakozás előtt a bevételek 90-92%-a származott a felvásárlási árból, ami nagyban függ a dohány minőségétől, így ösztönözte a termelőket a jó minőségű alapanyag előállítására. A csatlakozás után azonban a bevétel mintegy 80%-a a támogatásból származik, aminek nem feltétele a jó minőségű

termék előállítására, ezáltal nincs ösztönző hatása. Ezt felismerve a termelők nagy része visszafogta a költségeit, ami jelentős mennyiségi csökkenést és minőségi romlást idézett elő, ezzel ellehetetlenítve az elsődleges feldolgozók helyzetét, akiknek ekkor nem állt rendelkezésre a szükséges alapanyag. 2004-ben vizont a dohánytermelés jövedelmét alapvetően meghatározó támogatási rendszer a Közös Agrárpolitikát érintő reformok során megváltozott. Ezt belső és külső okok tették szükségessé. A dohányrendtartás már nem volt összhangban a megreformált agrárpolitikával, a közegészségüggyel kapcsolatos politikával, illetve a göteborgi fenntarthatósági célokkal. A termelők bevételeinek döntő részét a támogatás adta, ennek következtében a termelők még mindig termesztettek gyenge minőségű, csökkent kereskedelmi értékű dohányokat, ami miatt az árak nem növekedtek. Az importárak – noha történt közeledés – még mindig jelentősen meghaladták a támogatások következtében alacsonyan tartott belső piaci árakat. A kvóta-visszavásárlási programban csak kevesen vettek részt, így egyes – elsősorban a sötét cigaretták gyártásához használt – fajtacsoportoknál a kereslet és a kínálat nem került egyensúlyba. Az adófizetők számára ellentmondásos a dohányágazat kiemelt támogatása és a dohányzás egészségkárosító hatása (Európai Bizottság, 2005). A dohányszabályozás reformjára a KAP-reform második hullámában került sor 2004 áprilisában. A reform bevezetésének átmeneti időszakában (2006 és 2009 között) a dohányprémiumok legalább 40%-át le kell választani a termelésről, míg a dohánytermelő tagállamok dönthetnek úgy, hogy a fennmaradó 60%-ot (vagy a leválasztás mértékétől függően ennél kisebb részét a támogatásnak) továbbra is termeléshez kapcsoltnak fizetik. A dohányprémiumok teljes leválasztását 2010-ben kell végrehajtani, a termelők azonban a támogatásoknak csak az 50%-ára lesznek jogosultak, a másik 50% a vidékfejlesztési támogatások keretében használható fel a dohánytermelő régiókban (Radóczné, 2007).

2007-től már az új top-up rendszer bevezetésére került sor, amely már figyelembe veszi a termeléshez kötési korlátokat. Magyarország a dohánytermelés esetében élni kíván a termeléshez kötés maximális, 60%-os mértékével. A leválasztott támogatásokat történelmi bázis alapján fizetik, a történelmi bázis referencia időszaka a 2006-os támogatási év lesz.

Az EU-15 tagállamaiban 2006-ban vezették be ezt a rendszert, melynek hatására igen nagy százalékban hagytak fel a gazdák a dohánytermesztéssel (70-80%-os visszaesés következett be Görögországban és Belgiumban, 45%-kal termeltek kevesebbet Portugáliában). Az utóbbi két évtizedben Magyarországon a dohánytermesztés folyamatos területi csökkenése következett be, ami a betakarított termés mennyiségének csökkenését vonta maga után. Ez jelentős gondokat okoz a feldolgozószektorban, hiszen a kapacitáskihasználtságuk nagy mértékben csökkent, ami megnövelte az előállítási költségeiket. Ebből adódóan a termelés további visszaesése a

feldolgozók ellehetetlenüléséhez, esetleges bezárásához vezetne, ami az ágazat létét veszélyeztetné. Tehát az érdekünk azt kívánja, hogy a támogatásokat minél nagyobb mértékben és minél tovább kössék a termeléshez. Ennek érdekében a termékpályán belül nagymértékű szerveződés kezdődött mind az országban, mind az Európai Unióban. Magyarországon a dohányvertikum szereplői létrehozták a Fejlesztési Bizottságot és a Stratégiai Bizottságot, melyek feladata a versenyképes, fenntartható dohányágazat létrehozása.

Az európai dohánytermesztők is felismerték, hogy jövőjük attól függ, hogy hogyan tudnak megfelelni vevőik, fogyasztóik, a nemzeti és európai szabályozó hatóságok, és általában a társadalom elvárásainak. Az európai dohánytermesztők a szakma jó gyakorlatát kívánják elterjeszteni, odafigyelnek környezetük problémáira, ezért a fenntartható fejlődésű és magas minőségű dohánytermesztés érdekében egy európai charta aláírását határozták el.

A Charta az európai dohánytermesztők számára öt alapvető célkitűzés teljesítésének kötelezettségét írja elő:

1. gazdaságilag kiegyensúlyozott feltételek közötti termelés,
2. a vevők elvárásainak megfelelő minőségű termék előállítása,
3. a dolgozók, különösen az idénymunkások munkakörülményeire való figyelés,
4. a végtermék fogyasztásával kapcsolatos egészségügyi előírások betartása már a termelés stádiumában, és
5. a környezet megóvása (UNITAB, 2007).

Ezen túlmenően 2007 februárjában Olaszországban megrendezett mezőgazdasági vásáron szintén kiemelkedő összefogásról tanúskodva létrehozták a Bovolonei Nyilatkozatot, melyben újra leírták álláspontjaikat, követeléseiket annak érdekében, hogy a KAP reformban meghatározott szétválasztás bevezetését 2013-ra halasszák. Ennek alapját azok a rossz tapasztalatok képzik, melyek a régi tagállamokban következtek be, miután bevezették az új rendszert. A magyar dohányvertikum szereplői aktív résztvevők voltak mind a két esetben.

Megállapítható tehát, hogy a dohányágazatban mind itthon, mind az unió többi tagországában jelentős összefogás jött létre, és egységesen lépnek fel az ágazat érdekében. Arra való törekvésüket, hogy a támogatásokat a lehető legtöbbször kössék a termeléshez, több érv is alátámasztja. Azokban az országokban, ahol már korábban bevezették ezt a támogatási rendszert, nem lehet fenntartani a termelést, ami annak nagyarányú visszaeséséhez vezetett. Több tízezer munkahely szűnt meg, a termelés kiváltása nem valósult meg, és nem volt semmilyen hatással a cigarettafogyasztásra sem.

Tekintettel arra, hogy a dohánytermesztés azokon a gyenge minőségű talajokon folyik, ahol más növény gazdaságos termesztése nem valósítható meg, a termesztés felhagyása jelentős munkanélküliséget von maga után. Ráadásul a dohányágazat – a legtöbb ágazattól eltérően – nagyrészt élönmunkára épül,

mivel bizonyos műveletek egyáltalán nem gépesíthetőek, így egy hektár dohány élmunkaigénye elérheti a 2000 munkaórát is. Ennek köszönhetően a dohánytermesztés szociális-gazdasági összefüggései igen erősek. Nagy élmunkaigénye, jelentős foglalkoztatás-képessége miatt nélkülözhetetlen azokon a területeken, melyek évtizedek, évszázadok óta ennek a kultúrának a termesztésére rendezkedtek be. Külön ki kell emelni, hogy az idénymunkásoknak olyan munkalehetőséget kínál, mely nem igényel szakképzettséget, hiszen a folyamatok a gyakorlatból könnyen elsajátíthatók, ezáltal olyan embereknek biztosít megélhetést, akik máshol nem találnak munkát.

ANYAG ÉS MÓDSZER

A tanulmány a dohányágazat helyzetét elemzi az uniós támogatási rendszer változásainak kapcsán.

A dohánytermesztés alapadatai az ULT Magyarország Zrt, és a Magyar Dohánytermelők Országos Szövetségének (MADOSZ) adatbázisából származnak. Az adatokból egy költség-jövedelem kalkuláció készült, melyek tartalmazzák az uniós és hazai támogatások szintjét, melynek értéke a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium (FVM) közléséből és az Agrárkutató Intézet (AKI) tanulmányaiból származnak.

Az ágazat stratégiájának megfogalmazásához elkészíttem az ágazat SWOT mátrixát. A SWOT elemzés egy táblázatos formában megjelenített „gyorsfénykép”, amely egy pillantás alatt átláthatóan jeleníti meg a vizsgált szervezet aktuális állapotát. A vizsgálat tárgyát nemcsak egy adott intézmény vagy szervezeti egység képezheti, hanem akár egy kistérség is, például egy munkaerő-piaci szempontból történő elemzés során. A SWOT elemzés eredményét tehát egy négy részre osztott táblázatban foglaljuk össze, melynek felső sorában az „erősségek” (angolul: „Strengths”) és a „gyengeségek” („Weaknesses”), alsó sorában a „lehetőségek” („Opportunities”) és a „veszélyek” („Threats”) felsorolása található. A „SWOT” kifejezés az eszköz nevében a négy szempont angol nevének kezdőbetűjéből alkotott betűszó. A felső sorban szereplő szempontok, az „erősségek” és a „gyengeségek” a vizsgált szervezetre vonatkozó belső ismérveket tartalmazzák, míg az alsó sorban kitekintünk a környezetünk kínálta „lehetőségekre”, és számba vesszük a szűkebb és tágabb környezet adottságaiból következő „veszélyeket”. Az erősségek a vizsgált szervezetben a rendelkezésre álló erőforrásokat és kedvező belső feltételeket jelentik. Gyengeségként ezeknek pont az ellenkezőjét, vagyis hiányzó erőforrásokat és kedvezőtlen belső adottságokat lehet megjelölni. A lehetőségek esetében olyan kedvező külső feltételekről van szó, amelyek pozitív irányba befolyásolhatják az adott szervezet helyzetét, míg a veszélyek alatt a kedvezőtlen külső feltételrendszer kerül kifejtésre. A négy kategóriába tartozó helyzet-meghatározók számbavétele után következik a SWOT analízis

második lépése, ami már túlmutat a helyzetfeltáráson. Ha elhelyezzük az egyes kategóriákba tartozó elemeket egy koordináta rendszerhez hasonló táblán, akkor feltárulnak a stratégia meghatározásához szükséges dimenziók (Szűcs, 2007).

EREDMÉNYEK ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

A szántóföldi kultúrákat tekintve a dohány sok szempontból speciális ágazatnak minősül. Nincs ez másképp a termelési költségek alakulásánál sem, hiszen míg a termesztett kultúrák többségénél az egy hektárra jutó költség 150-200 ezer forint körül alakul, addig a dohánytermelés esetében megközelíti, sőt, meg is haladja az 1 millió forintot.

Más növénytermesztési ágazatok esetében a költségek döntő része – esetenként 80%-a – anyagjellegű költség. A dohánytermesztés esetében ez az összköltség 30%-át teszi ki (Virginia 38%, Burley 24%). A dohánytermelésben a többi ágazatnál jóval nagyobb tétel a személyi jellegű költség, ami a dohány rendkívül nagy élmunka-igényéből következik. Virginia dohányoknál nagyjából 40%, míg a természetes szárítású dohányok esetében ez az összes költség 65%-át is elérheti.

Szintén sajátosságként említhető, hogy a különböző dohánytípusok eltérő technológiai igényvel bírnak (pl. szárítás, öntözés, stb.), ami jelentős költségkülönbségeket indukál. A mesterséges szárítású Virginia típusú fajták előállítási költsége több mint 20%-kal haladja meg a természetes szárítású Burley dohányokét, ami elsősorban az öntözéssel és a szárítás energiaköltségével függ össze. Egyik legnagyobb problémája az ágazatnak a technológiát tekintve, hogy a szárítóberendezések többségét 25-30 évvel ezelőtt állították működésbe, és bár néhány éve nagyrésztük felújításra került, az energiafelhasználásuk még így is pazarló, ami a folyamatosan növekvő és magas energiaáraknak köszönhetően jelentős költségnövelő tényező.

Az 1. táblázatban a dohánytermesztés költség szerkezete látható 2006-os adatok alapján.

1. táblázat

A dohánytermesztés költség szerkezete 2006-ban

Megnevezés(1)	Burley	Virginia
Anyag jellegű költségek(2)	188 165	511 543
Személyi jellegű költségek(3)	649 600	473 000
Segédüzemági szolgáltatás költségei(4)	67 000	102 500
Egyéb költség(5)	53 820	122 504
Összes költség(6)	958 585	1 209 547

Forrás: MADOSZ, 2007(7)

Table 1: Cost structure of tobacco production in 2006

Description(1), material costs(2), personal costs(3), machinery costs(4), other costs(5), total cost(6), source(7)

A dohánytermesztés bevételeinek döntő része a támogatásokból származik, ezért a támogatási rendszer változása alapvetően befolyásolja a termesztés eredményét. Az Európai Unióhoz való csatlakozásunk előtti évben a felvásárlási árak 2-3-szor meghaladták az uniós tagországok felvásárlási árait, de a magas költségek miatt a termelés még így is veszteséges volt. A termelők azonban nem hagytak fel a termeléssel egyrészt a magas berendezési költség miatt, melynek egy része a termelés felhagyásával is fennmarad, másrészt a csatlakozás utáni támogatásokban bíztak, melyek segítségével pozitív eredményt realizálhattak.

A támogatási rendszer azonban a 2004-es reform következtében megváltozott. Ez a változás még azelőtt érte a dohánytermesztést, hogy annak helyzete stabilizálódni tudott volna. A támogatási rendszer változásának alapja a támogatások termeléstől történő elválasztása, melyet a jelenlegi álláspont szerint legkésőbb 2010-ig be kell vezetni, mivel a dohánytermesztés eredménye (a veszteséges termesztés kompenzálása és ezen felüli jövedelem is) alapvetően a támogatásból származik. A változás hatására olyan mértékű csökkenés következne be, mely nem tenné lehetővé a további termesztést. A 2. és 3. táblázatban a dohánytermesztés jövedelemkalkulációja látható a leválasztásig.

2. táblázat

A Burley dohány termelésének jövedelme (Me: Ft/ha)

Megnevezés(1)	2006	2007	2008	2009	2010
Termelési költség(2)	993 585	1 013 750	1 051 908	1 085 063	1 103 391
Árbevétel(3)	198 288	210 600	217 760	224 293	357 750
Jövedelem I.(4)	-795 297	-803 150	-834 148	-860 770	-745 641
Közvetlen kifizetés/SAPS(5)	26 661	26 841	33 928	41 014	48 752
Top up, termeléshez kötött(6)	779 000	729 574	738 158	743 880	0
Top up, leválasztott(7)	0	94 754	212 126	330 925	583 069
Termelési érték(8)	1 003 949	1 061 770	1 201 971	1 340 113	989 572
Jövedelem II.(9)	10 364	48 020	150 062	255 050	-113 819
Termésátlag (t/ha)(10)	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8
Értékesítési átlagár (Ft/t)(11)	110 160	117 000	120 978	124 607	198 750

Forrás: Radócné, 2007 (MADOSZ, ULT és a magyar import átlagára alapján készült AKI kalkuláció)(12)

Table 2: Income of Burley tobacco production

Description(1), production costs(2), revenues(3), income I.(4), direct support, SAPS(5), top-up coupling(6), top-up decoupling(7), production value(8), income II.(9), average yield(10), sales price(11), source: calculation by data from MADOSZ and ULT's import average price(12)

3. táblázat

A Virginia dohány termelésének jövedelme (Me: Ft/ha)

Megnevezés(1)	2006	2007	2008	2009	2010
Termelési költség(2)	1 244 547	1 290 756	1 304 413	1 336 651	1 344 762
Árbevétel(3)	248 400	279 000	288 486	297 141	477 000
Jövedelem I.(4)	-996 147	-1 011 756	-1 015 927	-1 039 510	-867 762
Közvetlen kifizetés/SAPS(5)	26 661	26 841	33 928	41 014	48 752
Top up, termeléshez kötött(6)	985 000	916 630	927 414	934 603	0
Top up, leválasztott(7)	0	125 930	275 211	426 287	745 062
Termelési érték(8)	1 260 061	1 348 402	1 525 038	1 699 046	1 270 814
Jövedelem II.(9)	15 514	57 646	220 625	362 395	-73 948
Termésátlag (t/ha)(10)	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8
Értékesítési átlagár (Ft/t)(11)	138 000	155 000	160 270	165 078	265 000

Forrás: Radócné, 2007 (MADOSZ, ULT és a magyar import átlagára alapján készült AKI kalkuláció)(12)

Table 3: Income of Virginia tobacco production

Description(1), production costs(2), revenues(3), income I.(4), direct support, SAPS(5), top-up coupling(6), top-up decoupling(7), production value(8), income II.(9), average yield(10), sales price(11), source: calculation by data from MADOSZ and ULT's import average price(12)

A táblázatokból kitűnik, hogy a támogatás leválasztása esetén a jövedelem negatívvá válik, és már nem fedezi a támogatás a termesztés veszteségét. Ennek hatására a dohánytermesztés megszűnésére lehet számítani.

A dohánytermesztés megszűnése azonban súlyos szociális és gazdasági problémákat vet fel. A

dohánytermesztés közvetlenül 25 000 embert foglalkoztat, ráadásul ezek nagy része szakképzetlen, helyileg pedig a legelmaradottabb térségekben él. Ezen túlmenően a termesztés megszűnése magával vonja a dohányfermentálók, és valószínűsíthetően a cigarettagyárak bezárását, ami újabb munkahelyek megszűnésével és adókieśésekkel jár.

Megkerülhetetlen kérdés a dohányvertikum elemzése kapcsán az az ellentét, ami a dohányzás visszaszorítására tett intézkedések és a dohánytermesztés támogatása között feszül. Az egyre erősödő egészségügyi nyomás hatására talán többen úgy vélik, hogy az ágazat megszűnése akár hasznára is válhat az országnak, és előrelépés történhet a dohányzás visszaszorításának terén. Ezt cáfolja azoknak az országoknak a tapasztalata, ahol a termesztés megszűnt a támogatások átalakításának hatására, ugyanis a fogyasztásra ez nem volt hatással. Ennek oka, hogy a dohánytermékek könnyen szállíthatók, és néhány hétig minőségromlás nélkül tárolhatók. A fogyasztása – élvezeti termék lévén – rugalmatlan, azaz nagyobb áremelkedés hatására sem csökken számottevően, inkább csak a legális kereslet esik vissza, erre kiváló példa a 2005-ös év, amikor az értékesítés 21 milliárd szálról 13 milliárd szálra esett vissza, ugyanakkor jelentősen nőtt az adózatlan termékek piaca.

Mindezekből következik, hogy a termesztés megszűnése nincs kapcsolatban a dohányfogyasztással, ezért annak támogatása mind szociális, mind gazdasági szempontból kívánatos lenne.

Annak érdekében, hogy a termesztés gazdaságosabb legyen, azaz a támogatás ne a veszteség kompenzálásának, hanem a tényleges jövedelemnek legyen a forrása, számos lépést kell tennie az ágazatnak. A lehetséges stratégiák meghatározásának módszere az ágazat SWOT mátrixának elkészítése

A fenti módszertan alapján összeállítottam a dohányágazat SWOT analízisét, mely az *1. ábrában* látható.

A dohányágazat erősségei közül kiemelhetők a jó biológiai alapok, hazai nemesítésű dohányfajták, melyek jól alkalmazkodnak az itteni adottságokhoz. Ez annak köszönhető, hogy több évtizeden át működött a Dohánykutató Intézet, melynek megszűnése után is folytatódott a tevékenysége, mind a mai napig jelentős kutatások folynak annak érdekében, hogy a piaci igényeknek leginkább megfelelő tulajdonságú dohányfajtákat nemesítsenek. A jelenlegi kutatások a károsanyag-tartalom csökkentését célozzák. Ennek köszönhetően a magas minőségű, piaci standard-nek megfelelő alapanyag előállításának lehetősége adott.

Mivel a dohánytermesztés több évszázada folyik Magyarországon területén, ezért kialakultak a tradicionális dohánytermelő körzetek, ahol a nagy tapasztalattal rendelkező gazdaságok végzik a termelést. A dohánytermesztés jellemzően a gyenge talajú területeken folyik, ahol nagy élőlétszámú igényének köszönhetően jelentős szerepet tölt be a vidéki foglalkoztatásban. Így pozitív vidékfejlesztési hatása megkérdőjelezhetetlen. Az évtizedek alatt kialakultak azok a szakmai kapcsolatok, melyek a vertikum működését jelentősen segítik. A vertikum mindig nagyon jól szervezett volt, az integrációs kapcsolatok szorosak mind a fermentáló vállalatok és termelők között, mind a szakmaközi szervezetekkel.

Az uniós támogatás jelenlegi formája és nagyságrendje igazodik a termelési költségekhez, ezáltal ebben a rendszerben nyereséget realizálhatnak a termelők.

Az ágazat gyengeségei között szerepel az a tény, miszerint az utóbbi két évtizedben a termesztés jelentősen visszaesett. Bár a termelt mennyiség fedezi a hazai szükségleteket, a feldolgozó kapacitások kihasználatlanok, melyek a feldolgozott termékek állandó költségeinek nagymértékű növekedésével jár.

A termelés szempontjából hátrány az elavult, energiapazarló gépek és berendezések üzemeltetése, melyek kicserélése csak jelentős beruházással valósítható meg. A vállalkozások szempontjából az előbb erősségként említett nagy élőlétszám hátrányként jelentkezik, ugyanis az alacsony gépesítettségnek köszönhetően egyes technológiai műveletek költségei rendkívül magasak.

Az ágazaton belül, csakúgy, mint a legtöbb ágazatban, előfordulnak érdekkellentétek, ezeket azonban a közös cél érdekében képesek áthidalni a szereplők.

Fogyasztás szempontjából hátrány, hogy nincs a termékeken feltüntetve az alapanyagok földrajzi eredete, így a fogyasztók közvetlenül nincsenek tájékoztatva arról, hogy a termék összetevői melyik országból származnak.

A külső környezet által befolyásolt, pozitív tényezők a lehetőségek. A dohányágazat szempontjából ide sorolható a vidékfejlesztési jelentősége, melyet a korábbiakban már taglaltam. Fogyasztási oldalról pozitívumként említhető a stabil dohányfogyasztás, a jobb minőségű termékek iránti kereslet növekedése, és az a tény, hogy egyre növekvő igényű az ellenőrzött termékek iránti kereslet, melyet hazai környezetben könnyen biztosítani tudunk, hiszen a szigorú szabályok és kialakult nyomonkövethetőség miatt már jelenleg is biztosítani tudjuk a magas színvonalú, szermaradéktól mentes, szociálisan elfogadott feltételek közötti termelést. Utóbbi arra utal, hogy a fejlődő országokkal ellentétben nálunk nem alkalmaznak gyermekmunkásokat. Végül az ágazat veszélyeit ismertetném röviden. Ide azok a tényezők tartoznak, melyet külső körülmény határoz meg és negatív hatású. Ide sorolható az EU KAP reformjának tervezett változása, a gyenge minőségű, olcsóbb termékek beáramlása, a szürke- és feketegazdaság jelenléte, és az azokon keresztül történő termékbeszerzés, melyek ellenőrizetlen voltak miatt nagyobb kockázattal járnak. Ezt erősíti a jövedéki adó folyamatos emelkedése és nagyon magas színvonala, melyek miatt a dohánytermékek ára igen magas. Ennek ékes bizonyítéka az a tény, hogy bár a legális cigarettaértékesítés folyamatosan csökken, ennek ellenére a jövedéki adóbevétel nagyon nagymértékben nő (1994-ben 50 milliárd Ft, 2000-ben 150 milliárd Ft volt, 2006-ban pedig 250 milliárd Ft körül alakult). Az erősödő egészségügyi kampányok hatására a kulturált dohányzás lehetősége nagymértékben visszaszorult.

1. ábra: A magyar dohányágazat SWOT analízise

	<p style="text-align: center;">ERŐSSÉGEK</p> <ul style="list-style-type: none"> - Megfelelő genetikai háttér - Helyi adottságokhoz igazodó hazai nemesítési dohányfajták - Nagy tapasztalattal bíró, több évtizede fennálló dohánytermelő gazdaságok - Nagy élömunka igénye miatt vidéki foglalkoztatásban betöltött szerepe jelentős - Feldolgozó vállalatok által nyújtott termelési előfinanszírozások, jól működő szervezett integrációs kapcsolatok - Termelési költségekhez igazodó uniós támogatás - Nemzetközi standard-nek megfelelő minőségű termelés lehetősége adott - Működő nyomonkövethetőség a termék előállításban - Fermentálók kedvező fekvése miatti alacsony szállítási költség 	<p style="text-align: center;">GYENGESÉGEK</p> <ul style="list-style-type: none"> - Elavult, energiapazarló technológia (szárító berendezések) - Az utóbbi években nagy mértékű területcsökkenés (1991: 10200 ha-ról; 1999: 7523 ha-ra; 2007: 5858 ha-ra csökkent) - Alacsony gépesítettségi színvonal - Szürkegazdaság jelenléte a vertikumban - Alacsony feldolgozó kapacitáskihasználtság - Végrehajtás alatt álló, átfogó ágazati stratégia hiánya - Érdeellentétek a vertikum szereplői között - Földrajzi eredetvédelemre nincs példa az ágazatban
<p>LEHETŐSÉGEK</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vidék lakosságmegetartásában betöltött szerepe jelentős - Szocio-ökonómiai összefüggései erősek - Stabil dohányfogyasztási színvonal - Folyamatosan növekvő igény az ellenőrzött termékek iránt - A termelői együttműködések közösségi és nemzeti ösztönzése, támogatása - Magas minőségű termékek iránti kereslet nő - A közép és felső kategóriás termékek fogyasztói relatíve árérzékenyek 	<p style="text-align: center;">OFFENZÍV STRATÉGIA</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Minőségösztönző támogatási rendszer elfogadtatása</i> • <i>Ellenőrizhető minőségű, nyomonkövethető, kiváló minőségi tanúsítvány bevezetése és hangsúlyozása</i> • <i>Az ágazat bevonása a vidékfejlesztés jellegű támogatási rendszerbe</i> • <i>Dinamikus, uniós szinten egységes fellépés az EU Bizottsággal szemben</i> 	<p style="text-align: center;">VÁLTOZÁSORIENTÁLT STRATÉGIA</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Ágazati állásfoglalás alkotása a dohánytermesztés kiemelkedő szerepéről a teljes vertikum összefogásával</i> • <i>Ágazati szereplők összefogása, nemzeti és határokon átnyúló termelői szervezetekben rejlő lehetőségek jobb kihasználása</i>
<p>VESZÉLYEK/KORLÁTOK</p> <ul style="list-style-type: none"> - EU-s támogatási reform tervezete az ágazat leépülését eredményezheti - A dohánytermékek általános minőségi paramétere romlik a világpiacon kapható olcsó dohányok felhasználásával. (pl. Kína) - Árnýékkereskedelem és a kínai dohányok előretörése nagyban nehezíti a dohányágazat sikerességét. - Szélsőséges időjárási jelenségek egyre gyakoribb előfordulása (globális klímaváltozás) - Folyamatosan növekvő jövedéki adó miatti magas fogyasztói árak - Az egy főre eső legalizált dohányfogyasztás csökken - Energiaárak folyamatos növekedése - WTO és egészségvédők tiltakozása eredményezi az ágazat helyzetének további romlását - Adott térségek termelésének kiváltása, súlyos szociális és gazdasági károk nélkül nem lehetséges 	<p style="text-align: center;">DIVERZIFIKÁLT STRATÉGIA</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Megakadályozni az olcsó kínai dohánnyal együtt más ismeretlen termelési körülmények között előállított dohány bekerülését az európai piacra</i> • <i>Saját és önjáró támogatási rendszer kialakításának szorgalmazása (svájci példa)</i> 	<p style="text-align: center;">DEFENZÍV STRATÉGIA</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Energiatakarékos technológia alkalmazása (pl. alternatív energiaforrások felhasználása)</i> • <i>Gyengébb minőségű, import dohánnyal szembeni piacvédelem (a törvényes lehetőségek keretein belül)</i> • <i>Jelenjen meg a termékeken a földrajzi eredet</i>

Forrás: Bittner és Szűcs, 2007(1)

Figure 1: SWOT analysis of Hungarian tobacco sector
Source(1)

Termesztés szempontjából veszélyként értékelhető a folyamatosan növekvő, magas energiaárak, valamint az egyre sűrűbben előforduló szélsőséges időjárási körülmények.

Az említett kategóriák felsorolása után meghatározhatók azok a stratégiai lépések, melyeket az ágazat fennmaradásának érdekében kell tenni. A hazai dohánytermesztés jövője érdekében Magyarországnak olyan stratégiát kell kidolgozni, ami egyrészt elemenként illeszkedik a fő európai irányokba, másrészt pedig megmutatja azokat a sajátosságokat, amik a hazai dohány termékpálya vertikális, innovatív fejlődését szolgálják (Borsos és Bittner, 2007).

Offenzív stratégia lehet a dinamikus, uniós szinten egységes fellépés az EU Bizottsággal szemben annak érdekében, hogy a dohánytermesztés támogatását úgy változtassa meg, hogy az egyrészt minőségösztönző legyen, másrésztől biztosíthassa az ágazat fennmaradását. Ki kell használni a már meglévő nyomonkövetési rendszerünket, és ellenőrizhető minőségű, kiváló minőségi tanúsítvány bevezetését kell szorgalmazni, illetve hangsúlyozni. Valamint elkerülhetetlen az ágazat bevonása a vidékfejlesztés jellegű támogatási rendszerbe, ezáltal is biztosítva a termelők méltányos jövedelemszintjét.

Változásorientált stratégiai lépés lehet az országon belüli, határokon átnyúló, vagy uniós szinten a teljes ágazatot összefogó állásfoglalás

megalkotása a dohánytermesztés szerepét illetően. Erre irányuló kezdeményezés egyébként van, hiszen uniós szinten került megalkotásra a Bovolonei Közös Nyilatkozat, melynek épp ezt a szerepet szánják.

Védekező stratégia lehet az olcsó kínai dohánnyal együtt más ismeretlen termelési körülmények között előállított dohány bekerülésének megakadályozása az európai piacra, valamint egy saját és önjáró támogatási rendszer kialakításának szorgalmazása. Ennek egyik lehetősége a jövedéki adóbevételek egy részének visszaforgatása az ágazatba.

Defenzív stratégiai lépésként jelöltem meg az energiatakarékos technológia alkalmazását (pl. alternatív energiaforrások felhasználása), melyek nagymértékű költségcsökkenést eredményeznek. A törvényes lehetőségek kereteit kihasználva a gyengébb minőségű, import dohányokkal szembeni piacvédelem kialakítása kerülhet szóba. Fogyasztási oldalról pedig javasolt a termékeken a földrajzi eredet megjelenítése, ezáltal lehetőséget adva a fogyasztónak arra, hogy még tudatosabb döntést hozhasson.

Összefoglalva tehát megállapítom, hogy szükséges a hazai dohánytermesztés fenntartása, melynek érdekében számos stratégiát alkalmazhatunk. A stratégiák egymást erősítő hatásúak, és mindegyik a teljes vertikum összefogását feltételezi.

IRODALOM

- Bittner B.-Szűcs I. (2007): Ágazatspecifikus innováción alapuló projektek generálása a dohány ágazatban. ISSN: 1588-8665. Debrecen, 120.
- Borsos J.-Bittner B. (2007): A dohány jövője II. Magyar Mezőgazdaság, Budapest, 2007/42. 16-17.
- Radócné K. T. (2007): A dohánytermesztés üzemgazdasági vizsgálata. In: A dohánytermesztés helyzete, kilátásai és fejlesztési lehetőségei. ISSN: 1588-8665, Debrecen, 67-88.
- Szűcs I. (2007): Projektismertető és a dohányágazatot érintő innovatív projektjavaslatokkal szembeni EU-s elvárások.

- In: Ágazatspecifikus innováción alapuló projektek generálása a dohány ágazatban. ISSN: 1588-8665, Debrecen, 10-30.
- Európai Bizottság (2005): Első jelentés a dohánytermékekről szóló irányelv alkalmazásáról. Jelentés az Európai Parlament, a Tanács és a Gazdasági és Szociális Bizottság felé. http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/hu/com/2005/com2005_0339hu01.pdf
- MADOSZ (2007): A dohányágazat termelési költségszerkezete 2006-ban. Kézirat.
- UNITAB (2007): A dohánytermesztés európai chartája.